

Kvenneberga kyrkogård

Allbo kontrakt

Växjö stift

David Fuchs
Smålands museum rapport 2007:33

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2007
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Innehåll:

Inledning	sid 3
Kvenneberga kyrkogård	sid 9
Beskrivning av kyrkogården idag	sid 12
Beskrivning av enskilda kvarter	sid 16
Sammanfattning	sid 21
Ordförklaringar	sid 22

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Smålands museum en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kronobergs län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården

upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravnings-traditioner. I rapporten finns exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kronobergs län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier David Fuchs, Jenny Svensgård, Jessica Wennerlund och Helena Åkerberg vid Smålands museum i Växjö. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kronobergs län, ATA, Smålands museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

KORT KYRKOGRÅRDSHISTORIK

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkor, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet används denna typ av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer exklusiva. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl.a. tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

VÄXJÖ STIFT – EN KORT HISTORIK

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelens utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen "Finnveden och Njudung" vilka tillsammans med virdarnas land "Värend" kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohärads lagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärgning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdatt att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Värend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvlige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Värend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinariedöme bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härader och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie dömen upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudungs härader lades till Växjö stift dit också Östra Njudungs härad fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

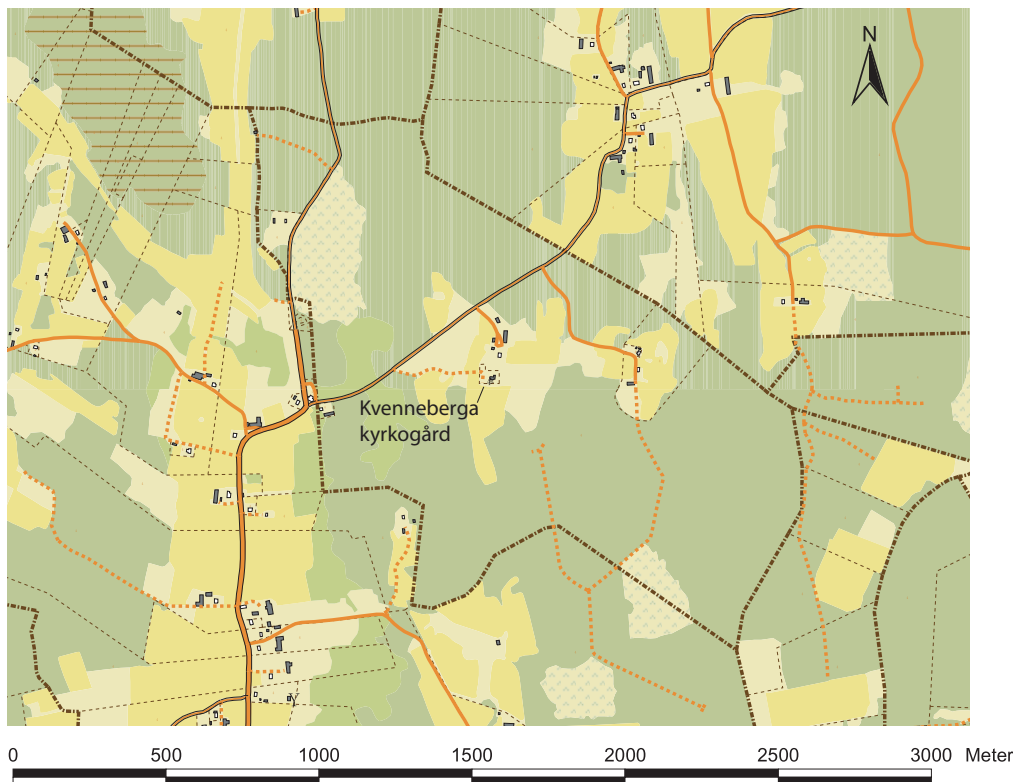
Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Möre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspelands, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tveta, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Möre, Södra Möre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt. Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millennieskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

KVENNEBERGA KYRKOGRÅRD

Kvenneberga kyrka och kyrkogård ligger i Hjortsberga med Kvenneberga socken, Allbo kontrakt, Alvesta kommun, Kronobergs län, Växjö stift.

KVENNEBERGA KYRKOÅRD

Kyrka och kyrkomiljön

Kvenneberga kyrkogård har anor från medeltiden. När platsen för den gamla kyrkan bestämdes var den utan tvivel mycket välvald, belägen på en höjd i närheten av en äldre domarring där sockenborna tidigare i historien samlats för att fatta beslut om gemensamma angelägenheter och begravt sina döda.

Kyrkan i Kvenneberga omtalas första gången i ett pergamentsbrev från 1273 då prästen Petrus i Berg upprättade sitt testamente enligt vilket han bl.a. skänkte 1 mark penningar till kyrkan i Kvenneberga "ecclesia de Quaenabiergum". De första kyrkoherdarna som omnämns är Magnus Porsa 1434 och herr Peder 1476.

Den gamla kyrkan var en träkyrka av sedvanlig medeltida typ med långhus och utdraget kor. I samband med uppförandet av ett nytt kapell på kyrkogården i slutet av 1980-talet företogs en arkeologisk undersökning på platsen. Vid grävningarna påträffades den gamla kyrkogrunnen. Grundstenarna låg på ett djup av ca 90 centimeter och var sammanfogade med kalkbruk. Bredden på grundstenarna uppgick till hela 2 meter vilket får anses vara osedvanligt kraftigt för en träkyrka. Möjligen hade man ursprungligen för avsikt att uppföra en kyrka av sten men avstyrkte detta till följd av de extra kostnader som en sådan byggnation skulle ha medfört för församlingsborna.

Redan år 1825 dryftades idéerna kring en eventuell sammanslagning av församlingarna i Kvenneberga och Hjortsberga. I augusti 1828 kom biskop Esaias Tegnér till Kvenneberga för att förrätta visitation, vilken varade i fyra dagar. Denna visitation blev den sista i Kvenneberga och tillika den stormigaste. Kvenneberga församling framhöll vid detta tillfälle att man ville behålla sin träkyrka och med egna medel iståndsätta densamma. Dessa åsikter var dock inget som biskop Tegnér tog någon notis om. Trots livliga protester genomfördes byggnationen av en ny gemensam kyrka i Hjortsberga, på "Hjortsberga backe". 1841 hölls den sista gudstjänsten i Kvenneberga och senare samma år revs det gamla templet varvid merparten av kyrkans inventarier auktionerades bort. Virket från den gamla kyrkan användes till att uppföra ett boningshus i Vret, Hjortsberga samt till en vishusbod i Bockaboda, Lekaryd.

Hjortsberga och Kvenneberga hade brist på skogstimmer. Virke till den nya kyrkan hämtades därför från Skriperyd i Rydaholm. Själva byggandet av Hjortsberga kyrka inleddes i maj 1838. Sand till kyrkobygget och fyllnadsjord till kyrkogården togs hos Carl Nordberg, denne slapp i gengäld ifrån att utföra sina ålagda körslor och dagsverken.

Ett kyrkobygge i en landskommun för snart 200 år sedan var ett företag av stora mått och krävde en omfattande organisation. Arbetet utfördes inte av lejda yrkesmän utan av pastoratets invånare, män och kvinnor och för material och körslor fick traktens bönder svara. Bygget berörde således på det intimaste varje medlem i pastoratet.

Kyrkogårdens historik

Efter rivningen av Kvenneberga kyrka kom kyrkogården att falla i glömska. År 1860 blev komministern Gustaf Olof Barck vald till kyrkoherde i Hjortsberga pastorat. Prästbostället i Kvenneberga fungerade som bostad i pastoratet åt kyrkoherden ända fram till 1925. Barck satte under sina första år i Kvenneberga igång med att på egen bekostnad få den gamla kyrkogården i ett värdigt skick. Hela ringmuren lades om och utökades till en bredd av nästan 2 meter. En minnesplatta med texten "G.O.B. BÖRJADES 24 OKT. 1865 SLUTADES 18 juni 1866" finns uppsatt på muren. Han lät även plantera ett flertal träd på kyrkogården. Till följd av sina idoga arbeten på Kvenneberga kyrkogård kom Barck att hamna i konflikt med hjortsbergaborna varvid han skall ha sagt "Varken som levande eller död skall jag mer komma inom Hjortsberga sockengränser" ett ord han kom att hålla. Utöver iståndsättningen bekostade Barck även de nya järngrindarna vid kyrkogårdens huvudentré. Gustaf Olof Barck avled den 27 juni 1885 och vilar därefter, tillsammans med sin fru Ulrika Fredrika, på den ligusteromringade gravplatsen i kyrkogårdens östra del.

Henning Kvennefeldt var den drivande kraften och största donatorn till byggandet av Kvenneberga kapell, vilket redan förts på tal i samband med uppförandet av kyrkogårdens klockstapel. Kapellbygget kom igång under början av 1980-talet och uppfördes på samma grund som den gamla medeltidskyrkan.

Måtten på kapellet blev således desamma som det gamla trätemplets. 1983 stod kapellet klart och invigningen ägde rum på Annandag Pingst och förrättades av dåvarande biskopen Sven Lindegård. Henning Kvennefeldt avled den 6 mars 1999 och vilar nu tillsammans med sina syskon Hugo, Agnes och Bertil på kyrkogården.

Flygfoto

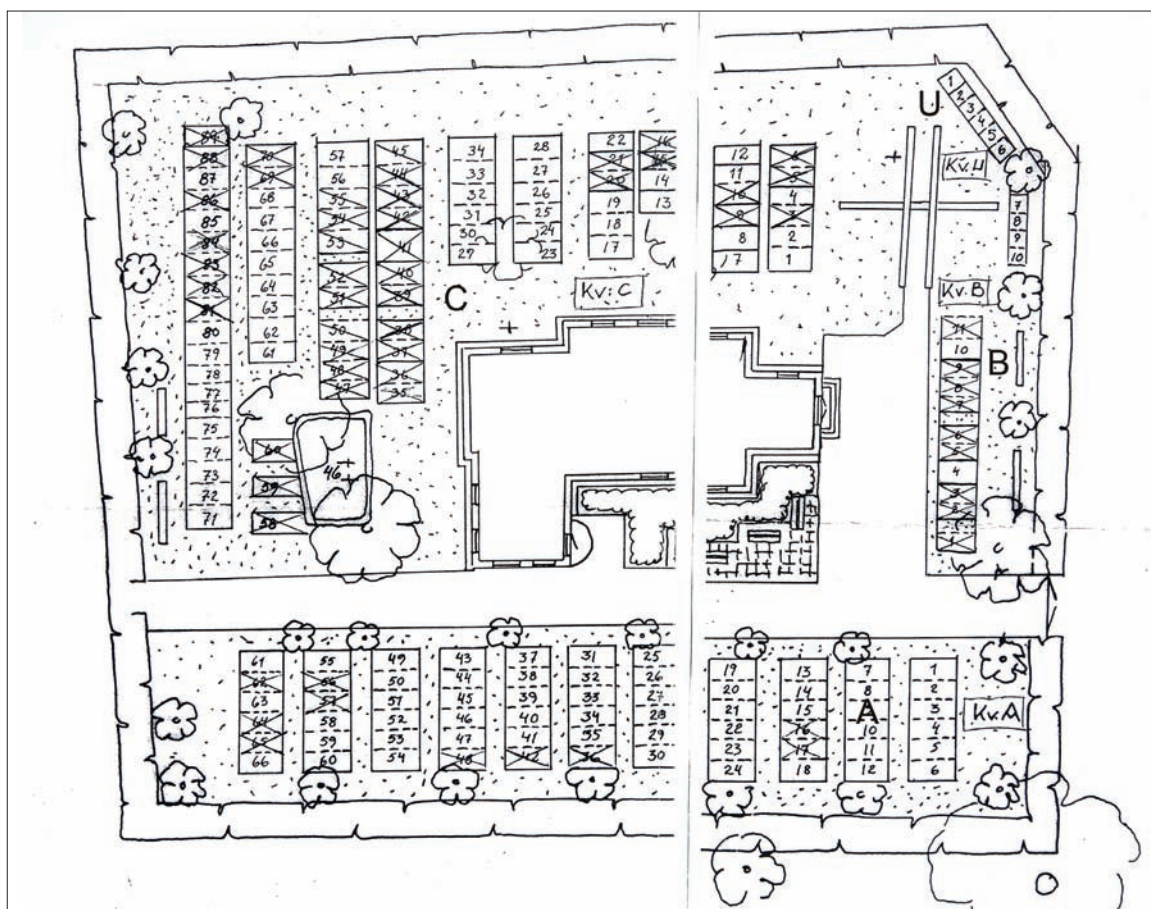
Äldre flygfoto över kyrkogården i Kvenneberga saknas i museets flygfotoarkiv men enligt uppgifter i en frågelista utskickad av Ivar Hylandér till Kvenneberga församling 1949 framkommer följande information om kyrkogården. Kvenneberga kyrkogård är numera i ett mycket vårdat skick. På kyrkogården finns två prästgravar över Daniel Bergdahl och G. O. Barck. En prydlig, omlagd bogårdsmur omger kyrkogården, ett arbete som kyrkoherden Barck ägnade stor omsorg åt. Runt hela kyrkogården står popplar planterade på initiativ av kyrkoherde Barck. Ett flertal gravplatser har under de senaste tio åren ordnats på kyrkogården för gårdarna från Kvenneberga. Beslut har fattats om att låta uppföra en klockstapel på kyrkogården, vartill en klocka redan anskaffats. Avsikten är att klockstapeln skall uppföras under nästkommande sommar. För mer information hänvisas till en artikel om Kvenneberga kyrkogård i Allbo hembygdsförenings årsbok från år 1936.

Händelseregister

Enligt uppgift i Norra Allbo hembygdsförenings årsbok 1938 framgår att kyrkogårdsmuren kring Kvenneberga kyrkogård omlagts mellan åren 1860-85. En karta över Kvenneberga prästgård från 1696 visar att en klockstapel stått på den gamla kyrkogården vid den sydvästra ingången.

1865-66 (SMP 1983)	Kyrkoherde Gustav Olof Barck lät på egen bekostnad uppföra kyrkogårdsmuren samt plantera träd på kyrkogården.
1927 (ATA)	Kyrkogården omges av en stenmur lagd på föranstaltan av kyrkoherde Barck efter kyrkans rivning. På de västra grindarna läses G.O.B. 1877 U.F.B. I östra delen av kyrkogården finns en underhållen gravplats med avbrutna gjutjärn skors över kyrkoherden G.O.Barck, död 1885 samt hans maka. På kyrkogården finns följande tre stående gravstenar, första rest över K.P.D. död 1799, över E.I.S. 1775 samt över S.K.S. död 1826.
1936	Norra Allbo Hembygdsförening ombesörjer uppsättandet av ett ekkors på kyrkogården för att markera var den gamla kyrkan stått.
1946 (ATA)	Alltsedan 1926 har det i Kvenneberga socken funnits ett stort intresse för att bevara den inom socknen befintliga ödekyrkogården samt att åter göra den till ett levande minnesmärke. Sålunda har den röjts upp och de gravplatser som ej utplånats har väl vårdats. För att markera den plats där kyrkan tidigare stått har man låtit resa ett högt kors av ek. Under de gångna åren alltsedan 1933 har det årligen förekommit friluftsgudstjänster på kyrkogården. Vidare har kyrkogården tagits i bruk som begravningsplats.
1948 (ATA)	Upprättande av detaljritningar och beskrivning till en ny klockstapel på Kvenneberga kyrkogård.
1950 (ATA)	Byggnadstillstånd till klockstapel på Kvenneberga kyrkogård i enlighet med ritning av ingenjörerna Iwar Andersson & B. Bjurström.
1951 (SMP 1983)	Invigning av ny klockstapel.

- 1978 (SMP) Renovering av kyrkogårdens klockstapel med installation av en ny klocka.
- 1981 (ATA) Tillstånd från länsstyrelsen att borttaga fast fornlämning på Kvenneberga kyrkogård, Kvenneberga 1:6 i samband med uppförande av kapell på kyrkogården. Samt tillstånd till Smålands museum att utföra provundersökning på platsen.
- ATA Genom ett nord-sydligt provschakt konstaterades norra och södra långhusmurarnas läge liksom påträffades östra och västra kortväggarna. Långhusets ungefärliga yttermått visade sig vara 14x8 m med en murbredd på 2,5-3 meter.
- Tillstånd till anläggande av enskilt avlopp på fastigheten
- 1982(ATA) Kvenneberga kapellstiftelse får avslag på förfrågan om omsträckning av vägen fram till Kvenneberga kyrkplats.
- 1983 (SMP) Invigning av nytt kapell på Kvenneberga kyrkogård.
- 1984 (ATA) Förslag till ny gravkarta för Kvenneberga kyrkogård upprättad av stadsträdgårdsmästare Bengt Helgesson i Alvesta
- 1995 (ATA) Upprustning av klockstapeln på Kvenneberga kyrkogård.
- Avslag på ansökan om kyrkobyggnadsbidrag från kyrkofonden för istandsättande av klockstapel på Kvenneberga kyrkogård.

Gravfältskarta. Norr är nedåt i bild.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN IDAG

Allmän karaktär

Kvenneberga kyrkogård är av medeltida ursprung och tidigare låg här en medeltida träkyrka vilken revs i samband med att man lät uppföra en ny gemensam stenkyrka för Kvenneberga och Hjortberga församlingar i Hjortsberga på 1830-talet. Det kapell som idag står på den gamla kyrkans grund uppfördes i början på 1980-talet. Kyrkogården ligger på ett markerat höjdläge i landskapet och omges av åker- och betesmarker. Kyrkogårdens fyra gravkvarter fördelar sig på de smala gräsytor som omger kapellet. Den huvudsakliga utbredningen är koncentrerad till kyrkogårdens södra sida.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av en kallmurad och mycket vällagd naturstenmur. Muren är uppförd med två skalmurar där mellanrummet fyllts ut med skolsten. Muren är kraftig med en bredd på närmare 2 meter och en höjd av ca 1,5 meter. Ovansidan av muren är bevuxen med mossor. Muren var föremål för en omläggning på 1860-talet. Vid samma tillfälle tillkom de smidda grindarna vid västra entrén.

Ingångar

Kyrkogården har två ingångar där huvudingången är placerad i västra murens norra hörn. En mindre ingång är belägen i den östra murens norra hörn. Dessa sammanbinds av en bred grusad gång, på norra sidan flankerad av planterade almträd. Den västra ingångens dubbla smidesgrindar bär texten GOB 1877 UFB. Grindarna flankeras inte av några huggna stenstolpar utan är upphängda på smidda tappar vilka fästs direkt i murverket. Den östra ingången, vilken vetter ut mot den utanförliggande betesmarken, är försedd med en enkel smidesgrind.

Vegetation

Växtligheten på Kvenneberga kyrkogård är riklig och skänker sina besökare en lummig känsla. Innanför den omgivande muren står en blandad trädkrans huvudsakligen av bok och lönn med inslag av lind.

Utmed den grusade gång vilken förbinder de båda ingångarna med varandra har man på den norra sidan planterat en jämn rad med almträd.

Gångsystem

Frånsett den uppgrusade ytan framför kapellets entré i anslutning till västra gaveln utgörs kyrkogårdens gångsystem endast av den breda grusade gång vilken löper i öst-västlig riktning tvärs över kyrkogården och sammanbinder de båda ingångarna.

Urnlund

Någon regelrätt anlagd urnlund finns inte på Kvenneberga kyrkogård däremot har man låtit samla ett antal urngravar under den stora boken som växer på kyrkogårdens norra sida i kvarter A. Troligtvis kommer hela kvarter A att användas för urngravsättningar, då det visat sig att det inte går att anlägga kistgravar utan sprängning.

Kyrkansedd från söder med omgivande mur och trädkrans

Trädkrans och kyrkogårdsmur i söder",

Gravvårdstyper

De äldsta bevarade gravvårdarna på kyrkogården är från 1700-talet och utgörs av enkla naturformade stenar med inristade initialer och årtal. Kyrkogården uppvisar en tydlig blandning av stenar från 1700-talets slut fram till idag. Dominerar gör stenar av typen låga rektangulära från 1900-talets senare hälft. Bland de äldre gravvårdarna på kyrkogården finns ett antal gjutjärnsvårdar bevarade. Av de tre bevarade järnkorsen står två på kyrkoherde Barcks familjegrav och det tredje på makarna Jonas Petterssons och Sara Ericsdotters gravplats. Bland de yngre vårdarna finner man dessutom två trävårdar.

Vid omgrävningen vilken utfördes i samband med kapellbygget påträffades flertalet senmedeltida gravar. Lämningarna från dessa samlade man ihop och de placerades sedan under en gemensam sten invid vapenhusets södra sida.

Kyrkogårdsmuren i anslutning till västra ingången

Allé invid grusgången på kyrkogårdens norra del

Kyrkogårdens grusade gång

Västra ingångens smidda grindar

Östra ingången

Samlade urngravar i mitten av kvarter A

Byggnader

På kyrkogården finns idag ett kapell uppfört i trä vilket till utformning och material nära ansluter sig till det medeltida trätempel som tidigare stod på kyrkogården. Väggarna är klädda med tjärad locklistpanel och spån på gavelröstena. Taket är täckt med brunlackerad plåt.

I kyrkogårdens sydvästra hörn står en klockstapel av klockbockstyp med tjärat spåntak och tjärade ben vilka klätts in med tjärade bräder. Ovansidan av de underliggande syllarna har man täckt med kopparplåt.

Utanför muren i kyrkogårdens sydvästra hörn ligger ett mindre uthus med brunmålad locklistpanel och sinuskorrugerat plåttak.

Ovan: Hällar, gjutjärns kors och låga rektangulära vårdar i kvarter C.

Till höger: Gemensam grav för de äldre gravlämningar vilka påträffades i samband med kapellets uppförande

Kapellet sett från västra ingången

Modern trävård.

Klockstapeln sedd från öster

Redskapsbod i anslutning till kyrkogårdens sydvästra hörn

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter A utgörs av det långsmala rektangulära område som är beläget norr om kyrkogårdens grusade gång. Det stora flertalet av kvarterets gravar finns i anslutning till kyrkogårdsmuren i områdets östra del. Hela kvarterets yta är gräsbevuxen och ramas in av den grönska som trädkransen och almallén skänker.

Till vänster: Kvarter A sett från väster
Nedan: Gravvårdar i anslutning till östra muren

GRAVVÅRDSTYPER

Karaktären på kvarterets gravvårdar är skiftande med allt från mindre naturstenar till modernare låga rektangulära vårdar av yngre datum samt några liggande hällar. I kvarterets finns även ett gjutjärnskors från 1800-talets slut samt en modern trävård. Den åldersmässiga spridningen inom kvarteret är således stor. Gravarna fördelar sig från 1800-talets slut fram till 2000-talet med en tydlig övervikt på vårdar från decennierna strax före och efter sekelskiftet 2000.

Orts- och gårdsnamn förekommer på en del av kvarterets vårdar emedan psalmhänvisningar endast förekommer sparsamt. Exempel på förekommande ortsnamn är Elofstorp, Sköldsta och Uråsa. På stenen rest över Henning Kvennedeldt finner man ett citat på latin ”Esta fidelis usque ad mortem et dabo fibi coronam vitae”.

Kvarterets äldsta vård är ett gjutjärnskors rest över Jonas Pettersson 1796-1885 från Sköldsta Sörågård och hans hustru Sara Ericsson 1800-1888. I kvarteret finns även en modern trävård i form av ett ekkors rest över Åke Kvennefeldt 1946-1992

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarter A rymmer endast ett begränsat antal vårdar. De kulturhistoriska värdena i kvarteret är huvudsakligen kopplade till de enskilda vårdarna och då kanske framförallt med avseende på ett personhistoriskt värde. Stenarnas karaktär är splittrad varför det utöver den låga skalan inte kan anses föreligga några skäl till särskild hänsyn vid nytillskott i kvarteret. Det bevarade gjutjärnskorset bör, om så inte redan är fallet, upptas i kyrkans inventarieförteckning när gravrätten löper ut.

Till vänster: Bevarat gjutjärnskors
Till höger: Trävård i ek från 1990-talet

Granithäll över Henning Kvennefeldt, drivande
i kapellbyggnadsfrågan

Kvarter B

ALLMÄN KARAKTÄR

Området utgörs av det smala gräsbevuxna rektangulära området som är beläget direkt söder om den västra ingången. Kvarteret omfattar endast fem gravvårdar hållna i en låg skala utförda i diabas och röd granit. Stenarna står på en rät nord-sydlig linje utmed kyrkogårdsmuren.

GRAVVÅRDSTYPER

Frånsett en smal högre diabassten utgörs kvarterets vårdar av låga rektangulära stenar i diabas eller röd granit.

Den åldersmässiga spridning på kvarterets vårdar är stor där den äldsta stenen härrör från 1800-talets sista decennium och den yngsta från 1990-talet.

Förekomsten av titlar, ortsnamn och psalmhänvisningar är begränsad. Exempel på titel är hemmansägare.

Kvarterets äldsta vård, en smal halvhög diabassten, är rest över f.d. hemmansägare Anders Magnusson 1799-1892, Klinten.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Stenarna i kvarter B är med ett undantag av låg karaktär och utförda i diabas och röd granit. Bland stenarna finns anspelning på antika stildrag samt en utformning vilken visar på hantverksmässiga och konsthistoriska värden. Nytilfskott bör ansluta sig till de befintliga vårdars karaktär med en relativt låg skala samt gärna vara utförda i diabas eller röd granit. Återanvändning av äldre vårdar är ett mycket bra alternativ för att bevara stenar vilka bidrar till kvarterets karaktär.

Kvarter B sett från norr

Kvarterets äldsta vård från 1892

Tidstypisk granitvård från 1990-talet

Antikinspirerad vård från 1940-talet

Kvarter C

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter C är kyrkogårdens största både med avseende på yta och antal gravvårdar. Området breder ut sig på kapelletlets södra och östra sida och är helt bevuxet med gräs frånsett en bevarad grusgrav, belägen direkt öster om kapellet. I kvarterets sydvästra hörn står en klockstapel av klockbockstyp. Gravstenarna är placerade i enkla nord-sydliga rader frånsett kvarterets mittersta rad där stenarna står ryggställda mot varandra. I kvarteret finner man flertalet prästgravar.

Nedan: Kvarter C sett från väster
Till höger: Västra delen av kvarter C

GRAVVÅRDSTYPER

Kvarterets vårdar har en stor spridning både med avseende på ålder och utseende. Åldersspridningen i kvarteret sträcker sig från 1700-talets mitt fram till 2000-talet. Utseendet på kvarterets vårdar varierar kraftigt från några resta naturstenar med en enkel inskription till ett par gjutjärnskors, liggande hällar samt flertalet låga rektangulära vårdar av modern typ. De yngre vårdarna är huvudsakligen utförda i grå eller röd granit utan påkostade dekorationer. I kvarteret finns även en modern trävård.

Mot ett av klockstapelns stödben står en gravsten från 1700-talet lutad. Stenen vilken utgörs av en tunn naturstensskiva har följande inskription "Här vilar K.P.D. född 1740 från sköldstad....död 1799".

Bruket att skriva ut titlar på gravstenarna är begränsat emedan ortsnamn förekommer i en större omfattning. Titlar som förekommer är naturvårdare och folkskollärare. Exempel på ortsnamn utgör Sköldsta, Esperyd och Uråsa.

Utmärker sig gör den enda återstående grusgraven med buxbomshäck och två gjutjärnskors på stenfundament resta över kyrkoherde G. O. Barck 1804-1885 och hans fru Ulrika Fredrika Barck född

Till vänster: Tidstypiska vårdar från 1960- och 70-talet
Till höger: Bevarad gravsten från 1700-talet

Lindqvist 1797-1877. I anslutning till denna grav finner man även två liggande naturstenshällar över kyrkoherde Johannes Theorin 1765-1820 samt kyrkoherden Magister Laurentius Kiellman 1702-1767 båda med kortare inskriptioner på latin.

I kvarterets finner man även folkskollärare Elias Fribergs låga breda diabasvård. Folkskollärare Friberg var en av dem som tog initiativ till byggandet av klockstapeln. Placeringen av stapeln var på samma plats i kyrkogårdens sydvästra hörn där den gamla klockstapeln en gång stått.

Elias Fribergs låga breda vård från 1970-talet

Kyrkogårdens enda bevarade grusgrav över kyrkoherde G. O. Barck med maka

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarter C breder ut sig över ett relativt stort område och är av en heterogen karaktär med gravvårdar från flera tidsåldrar vilket gör det mindre känsligt för nytillskott. Nya stenar bör ansluta sig till intilliggande stenars karaktär. Några av kvarterets gravvårdar utmärker sig extra och bör fortsatt bevaras för att upprätthålla kvarterets karaktär. Exempel på detta utgör de resta naturstenarna, grusgraven över G. O. Barck samt folkskolläraren Fribergs låga breda diabasvård. De gravvårdar vilka anger den dödes yrkestitel förtäljer om invånarna i socknen och de näringar och yrken som funnits. I möjligaste mån bör dessa stenar bevaras sedan gravrätten löpt ut, alternativt återanvändas. De resta naturstenarna från 1700-talet skall, om så inte redan är fallet, uppföras på kyrkans inventarieförteckning och fortsatt vårdas av församlingen.

Grå granithäll över kyrkoherde Theorin

Yngre trävård från 2000-talet

SAMMANFATTANDE BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

På Kvenneberga kyrkogård har människor begravts från medeltiden fram till idag varför platsen har en lång tradition som religiöst centrum i bygden. Kyrkogården är relativt liten och omgärdad av en stenmur samt en trädkrans. Ingångar till kyrkogården finns i väster och öster. Utöver kapellbyggnaden, uppförd på 1980-talet, finns på kyrkogården en klockstapel, invigd 1950, samt en mindre ekonomibyggnad. Kyrkogården är indelad i tre kvarter A-C vilka omger kapellet på alla sidor men har sin huvudsakliga utbredning på sydsidan.

De olika kvarteren skiljer sig ganska mycket från varandra. Kvarter A rymmer endast ett begränsat antal vårdar där de kulturhistoriska värdena huvudsakligen är kopplade till de enskilda vårdarna och då kanske framförallt med avseende på ett personhistoriskt värde. I kvarter B är stenarna med ett undantag av låg karaktär och utförda i diabas och röd granit. Bland stenarna finns anspelningar på antika stildrag samt en utformning vilken visar på hantverksmässiga och konsthistoriska värden. Gravvårdarna i Kvarter C är av en heterogen karaktär. Några av kvarterets gravvårdar utmärker sig dock lite extra och bör fortsatt bevaras för att upprätthålla kvarterets karaktär. Exempel på detta utgör de resta naturstenarna, grusgraven över G. O. Barck samt folkskolläraren Fribergs låga breda diabasvård.

Generellt för kyrkogårdens kvarter gäller att nytillskott bör ansluta sig till de befintliga vårdarnas karaktär samt gärna utföras i ett material vilket överensstämmer med intilliggande vårdar. Återanvändning av äldre gravstenar är ett mycket bra alternativ för att bevara stenar vilka bidrar till karaktären. De resta naturstenarna från 1700-talet liksom de bevarade gjutjärnskorsen skall, om så inte redan är fallet, uppföras på kyrkans inventarieförteckning och fortsatt vårdas av församlingen.

ARKIV OCH LITTERATUR

Följande arkiv och litteratur har nyttjats i samband med inventeringen.

Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.
Handlingar från Kungliga Byggnadsstyrelsen är inkluderade.

Ingrid Svensson, 2006, Kvenneberga kyrkogård, hämtad ur Värebybygder, Norra Allbo hembygdsförenings årsskrift 2006

Klipparkivet vid Smålands museum: Kvenneberga kyrka

Topografiska arkivet vid Smålands museum: Alvesta kommun, Byggärenden, Kvenneberga kyrka

Vassi Heidi, red, 1998, Kyrkobyggnader i Kronobergs län, Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Ordförklaringar

Högrest smal eller monumental gravsten

Denna typ av gravsten var vanlig under 1800-talet och fram till omkring 1920-talet. Ofta huggen i diabas eller grå granit. Monolit kallar vi den stora högresta gravvård som är huggen ur en enda sten.

Obelisk

Obeliskerna är en symbol över ära, redlighet och ståndaktighet. Den är ofta huggen i diabas och var vanlig under

hela 1800-talet. En bruten obelisk, kolonn eller den avhuggna trädstammen symboliserar den hejdade livsgärningen.

Låga smala gravvårdar

Ofta huggna i diabas och var vanliga från 1910-talet och fram till tiden kring 1900-talets mitt.

Låg rektangulär gravvård.

Den låga rektangulära gravvården blev vanlig under tiden efter andra världskriget och är fortfarande en allmänt förekommande modell. Gravstentypen har tillverkats mest i grå granit, men diabas var vanlig fram till 1960-talet. Från och med den tiden började den låga rektangulära gravstenen även huggas i röd granit, en typ som var mycket vanlig under 1900-talets andra hälft. Labradorgranit är en annan stensort som numera också används.

Låg bred gravvård

Gravvård som ofta övergår i en stenram och som är rest på familjegravar. Var vanliga från 1920-talet och några decennier framåt.

Fri form

Under 1900-talets slut fick gravstenen nya former. Stenar i t ex hallandsgnejs (hallandia) eller labrador-granit blev vanliga och de fick mer oregelbundna och fria former.

Marmorkors

Vanligast är det låga enkelt utformade marmorkorset som ofta är placerad på ett barns eller en ung människas grav. De blev vanliga kring 1900-talets mitt och används fortfarande idag.

Liggande natursten

Liggande natursten som är vanlig vid urngravar. Vanlig sedan den tiden omkring 1980-talet då urnlunder började anläggas på kyrkogårdarna.

Smideskors

Smideskorset har funnits under flera århundraden och tillverkades av den lokala smeden. De finns därför i olika modeller beroende på vem som tillverkat dem och vad som var modernt för tiden.

Gjutjärnskors

De blev vanliga i och med industrialismens utveckling kring 1800-talets mitt. Gravvårdarna tillverkades på lokala järnbruk efter modeller som var vanliga i hela Sverige.

Häll

Hällar finns såväl i gjutjärn som i sten. Hällen som företeelse har varit vanlig under flera århundraden såväl inne i kyrkan som utanför. Det finns även små kvadratiska hällar som är vanliga på gravar inom allmänna linjen eller som finns i familjegravar.

Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.

Thorvaldsen medaljonger

Thorvaldsen, Bertel (1770-1844) var en dansk skulptör vars konstverk blev populära motiv till prydnad på gravstenar. Det var motiv som bland annat "Natten", "Dagen", "Uppståndelseängel" och "Thanatos" som användes som förlagor till medaljonger som mångfaldigades. Medaljongerna hittar vi på gravstenar från 1800-talets andra hälft i hela Sverige.

Allmän linje/linjegravar

Kostnadsfria gravplatser som disponerades av en person i tjugofem år. I de allmänna linjegravskvarteren kunde man inte välja gravplats utan de döda begravdes i ensamgravar som lades efter varandra i kronologisk ordning. Graven märktes ofta ut med en enkel gravvård i form av träkors, små kvadratiska hållar eller mindre stående gravvårdar. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.

Stenram, staket och häck

Olika sätt att omgärda gravplatsen som blev vanliga på 1800-talets slut och var vanliga ända fram till 1900-talets mitt. Gravplatsen täcktes med grus eller singel som krattades i mönster och omgärdades av häckar, stenramar, järnstaket eller pollare mellan vilka kedjor är fästa.

Gravkulle

Graven märktes ut med en kulle som formades av jord. Kring kullen hölls marken ren från gräs och på upphöjningen planterades städsegröna växter som vintergröna eller murgröna. Detta var det vanligaste sättet att märka ut en gravplats under 1800-talets slut ända fram till 1900-talets mitt. Ovanför gravkullen placerades ett enkelt träkors eller gravstenen. Pärlkransar placerades ibland på kullen.

Trädkrans

Kring kyrkogården är ofta en krans av lövträd planterad. Ibland blandade trädsorter, ibland av en sort. Träden kan vara planterade av församlingsborna och kanske kom de från olika gårdar i socknen.

Vallmur

Mur där stenvallens insida stöds av en gräsbevuxen jordvall.